

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
Факультет культурології
Кафедра журналістики**

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня магістра

**ТЕМА «Журналіст та дитина: взаємодія в ході
поліцейських розслідувань»**

Освітньо-професійна програма
Журналістика

галузь знань **06 Журналістика**
спеціальність **061 Журналістика**

Здобувач: **Шмадченко Дарина
Олександрівна**

Керівник: **Булах Тетяна Дмитрівна,**
доктор наук із соціальних комунікацій,
доцент

Рецензент: **Турищева Людмила
Василівна,** кандидат психологічних
наук, доцент

Допущена до захисту на засіданні
кафедри журналістики «__»__ 2022 р.,
Протокол №

Харків 2023

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ДІТЕЙ	7
1.1 Правові аспекти висвітлення інформації щодо дітей в ЗМІ.....	7
1.2 Взаємодія журналіста та дитини в Україні.....	11
1.3. Особливості роботи журналістів з дитиною в різних країнах світу...16	
Висновки до Розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ВЗАЄМОДІЯ ЖУРНАЛІСТІВ З ДІТЬМИ В ХОДІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	22
2.1 Етичні цінності під час висвітлення дитячої тематики в ході поліцейських розслідувань.....	22
2.2 Досвід журналістів в висвітленні матеріалів з дітьми в поліцейських розслідуваннях.....	28
Висновки до Розділу 2	35
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СПІЛКУВАННЯ ЖУРНАЛІСТА З ДІТЬМИ В ХОДІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ...36	
Висновки до Розділу 3	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. За останні роки в Україні відбулось багато подій, які мали велике значення для суспільства, оскільки істотно впливали саме на життєдіяльність людей, їх темп життя. Протягом останніх 10 років на території нашої країни відбувались значимі події, що були різні за емоційним забарвленням, наприклад: яскраве проведення футбольного чемпіонату Євро-2012, трагічна Революція Гідності, що визначила курс нашої країни, перемога на пісенному конкурсі Євробачення 2016 року. В 2020 році майже вся планета була охоплена коронавірусною інфекцією COVID-19. 2014 рік ознаменувався втратами територій: анексія Криму, часткова окупація Донецької та Луганської областей. Влітку 2021 року Україна з розмахом святкувала 30-річчя своєї Незалежності. А 24 лютого 2022 року почалось повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України, яке вкотре за останні роки з новою силою сколихнуло життя українців. Нажаль, жодна з негативних подій не оминула одну з найбільш незахищених верств населення – дітей.

Періодично засобами масової інформації випускаються журналістські матеріали за участю неповнолітніх осіб, а, як правило, найбільш резонансі з них містять в собі інтерв'ю з батьками, правоохоронцями (або іншими представниками влади), адвокатами сімей, і також можуть містити цитати, коментарі неповнолітніх. Все це – тонкий лід, по якому ходять журналісти, редактори та медіа-спілки. Зважаючи не те, що українські телеканали вже були помічені в порушенні прав дитини, ми можемо зробити висновок, що навіть медіа-холдинги не застраховані від помилок в роботі над сюжетами за участю дітей.

Протягом року до початку війни тільки на Харківщині відбулось декілька резонансних подій за участю дітей: в липні 2021 року була знайдена вбитою 6-річна дівчинка, а в жовтні 2021 року 16-річний хлопець за кермом автомобіля

порушив правила дорожнього руху, чим спровокував ДТП, внаслідок якого загинула людина. Обидві події були висвітлені на національному телебаченні, мали значний вплив на суспільство та стали обговорюваними темами не тільки серед жителів міста, але й країни. Крім того, інтерес з боку суспільства вимагав від журналістів збір та швидке видання якісного матеріалу за участю неповнолітніх, а отже медіа потрібно було балансувати між бажанням задовільнити попит споживача та дотриманням етичних і моральних норм. На сьогодні, у зв'язку з воєнними діями, кількість розслідувань за участю дітей зросла, тому ЗМІ все частіше будуть змушені висвітлювати ці теми.

Ступінь наукової новизни: проблему взаємодії журналіста та дитини з точки зору моралі та права в наукових роботах вже описували Дзьомба Н.В. [15], Теодорська Л.І. [52], Найдьонова Л.А. [40] та інші.

В своїх наукових працях Наталія Дзьомба вивчає питання дотримання засобами масової інформації прав дитини під час висвітлення матеріалів, підіймає проблематику моральних та етичних норм журналістики про дітей. Крім того Дзьомба Н.В. вивчала питання співвідношення вітчизняних і зарубіжних норм права з різними документами, що визначаються журналістською моралью, задля визначення правомірності норм моралі в контексті журналістики про дітей.

Теодорська Л.І. на своєму рахунку має багато робіт, щодо дослідження різноманітного контенту за участю та для дітей. У більшості наукових робіт, проблематика зосереджується навколо потреб дитини, а саме на загальній та гендерній стереотипізації реклами для дітей, використанні різних образів та їх вплив на дітей. Крім вже зазначеного, в свої роботах Теодорська Л.І. звертається до питання етичних та правових норм у висвітленні матеріалів та інших питань стосовно дітей засобами масової інформації, а також вивчає особливості роботи журналістів із дітьми.

Найдьонова Л.А. у переважній більшості вивчає безпосередньо медіапростір: його розвиток, впровадження елементів у життєві аспекти

людини, вплив та його взаємодію з дитиною. Автор також вивчає питання визначення медіа, як масової комунікації, в яку активно включена дитина. Та, неможливо не згадати, вивчення нею питання захисту прав дитину в медіа.

У кожного з зазначених авторів різна специфіка направленості переважної кількості робіт, проте не дивлячись на цей факт, є і спільне – вони вивчали правовий та моральний з етичним аспекти висвітлення дитячої тематики представниками медіа. Тим не менш, поза увагою авторів залишився аспект пов'язаний із захистом прав дитини у більш специфічних умовах, аніж загальний виклад матеріалу будь-якої тематики.

Однак, не дивлячись на великий об'єм вже опрацьованої інформації різними авторами щодо висвітлення дитячої тематики засобами масової інформації, проблематику взаємодії під час проведення саме поліцейських розслідувань в науковій літературі повністю розкрито не було.

Теоретико-практична значущість: в умовах сучасності, особливо в час війни, не тільки дорослі, але й неповнолітні страждають від жорстокості інших. Оскільки тема дитини в журналістських сюжетах завжди мала підвищену увагу зі сторони суспільства, дана робота матиме велику практичну значимість для журналістів та редакторів медіа-видань, які висвітлюють поліцейські розслідувань за участю дітей.

Мета – надати практичні рекомендації для роботи з особами, які не досягли 18-річного віку в умовах проведення поліцейського розслідування.

Завдання:

- Охарактеризувати правові засади (нормативну базу) висвітлення інформації;
- Проаналізувати специфіку взаємодії журналіста та дитини в Україні;
- Дослідити особливості комунікації журналіста і дитини на прикладі найрізноманітніших країн світу;

- З'ясувати, якими морально-етичними цінностями повинен керуватися представник медіа під час висвітлення дитячої тематики в ході поліцейських розслідувань;
- Вивчити особливості роботи журналіста під час подачі інформації за участю в ході правоохоронних розслідувань;
- Розробити практичні рекомендації для журналістів щодо взаємодії з дитиною в ході поліцейських розслідувань.

Об'єкт – журналістський матеріал про поліцейське розслідування за участю дитини.

Предмет– взаємодія журналіста та дитини в ході поліцейського розслідування та подальше вкладення матеріалу.

Методологія: в роботі були застосовані соціально-комунікативний та системний підхід під час дослідження взаємодії журналістів з дітьми в ході поліцейських розслідувань. Завдяки цим підходам вдалось з'ясувати основні етичні цінності в роботі журналіста над відповідними матеріалами.

Метод аналізу джерел, описовий та порівняльний методи застосовувався, зокрема, під час роботи над першим розділом та частиною другого розділу наукової роботи, а саме під час вивчення різноманітної нормативної бази щодо висвітлення засобами масової інформації та подачі ними матеріалу за участю дітей.

Метод контент-аналізу було застосовано під час викладу другої частини, а саме задля дослідження журналістських матеріалів про поліцейські розслідування у яких фігурують діти.

Зрештою, метод експертних оцінок та узагальнення використовувався під час роботи над заключним розділом наукової роботи про методичні рекомендації щодо комунікації журналіста і дитини. За допомогою цих методів актуалізовано основні засади і принципи процесу спілкування між представником медіа та дитиною під час поліцейського розслідування.

Структура роботи: вступ, 3 розділи, висновок; містить 77 сторінок тексту, 1 рисунок, 2 додатки. Список використаних джерел з 51 найменування, з них 31 електронна публікація.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ВІДОМОСТІ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ДІТЕЙ

1.1. Правові аспекти висвітлення інформації щодо дітей в ЗМІ

Як відомо, кожна професійна діяльність має правове регулювання, і журналістика не є виключенням. В Україні журналісти керуються низкою законів, які мають прямий чи опосередкований вплив на їх діяльність в цілому. Важливо, що окрім документів, що були прийняті та видані нашою Державою, влада ратифікувала важливі міжнародні нормативно-правові акти (далі НПА), що диктують умови загальної роботи, а також роботи з незахищеними категоріями населення, однією з яких є діти. Пропоную розглянути найбільш пріоритетні з них.

Кожен громадянин нашої країни, відповідно до 34 статті Розділу II Конституції України має гарантоване право на вільне викладення своїх переконань та поглядів, на свободу слова. В цій же статті зазначено, що громадяни мають право в будь-який спосіб «збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію». Хоча, звісно, певні законні обмеження щодо користуванням вищезазначеними правами є: якщо отримана інформація була конфіденційною, якщо інформація може мати вплив на неупередженість процесу правосуддя, а також у разі потреби захисту прав та репутації інших людей і т.д. Крім того в статті 68 того ж розділу Конституції України чітко прописано, що жодна людина не повинна порушувати статті закріплені в Конституції та інші закони України, і, відповідно, зобов'язана «не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» [2].

Так, усі ми є громадянами нашої славної країни, ми маємо гарантовані права, якими користуємось кожен день. Але в діяльності журналіста, окрім основного закону України, серед пріоритетних нормативно-правових актів

знаходиться «Етичний кодекс українського журналіста», що, безперечно, покладає на працівника засобів масової інформації (далі ЗМІ) велику відповідальність. Оскільки цей Кодекс, що складається з 19-ти статей, був написаний на основі низки міжнародних документів (*«Загальна декларація прав людини»*, *«Декларація принципів поведінки журналіста Міжнародної Федерації»*, *«Всесвітня Хартія свободи преси ООН»*) та вже згаданої Конституції України, ми маємо знайомі та зрозумілі нам постулати з інших НПА. В статті 18 Етичного кодексу зазначається: «Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми» [1]. І це не дивно, тому що журналістські матеріали за участю дитини завжди привертають до себе більшу увагу суспільства, аніж інші!

Тема неповнолітніх в журналістських статтях та сюжетах є однією з психологічно найскладніших для висвітлення, оскільки діти є більш уразливими до стресових подій ніж дорослі, вони, частіше за все, не мають можливості самостійно захистити себе фізично та захистити свої права. Саме тому на міжнародному рівні були прийняті важливі документи стосовно захисту прав дітей.

Першим документом, в якому йшлося про необхідність захисту прав дітей, стала Женевська декларація прав дитини, що була прийнята Лігою Націй ще в 1924 році. Вона складалась лише з 5 пунктів, які й визначали напрями роботи в сфері охорони прав неповнолітніх [5]. Через 35 років на світовій арені буде представлена «Декларація прав дитини», яка була прийнята в листопаді 1959 році Генеральною Асамблеєю ООН з метою забезпечити дітям користування їх правами на благо самих дітей та суспільства. В ній, звісно, спиралась на документ прийнятий Лігою націй, але тепер йшлося не про 5, а про 10 принципів, в одному з яких викладене наступне: «Дитина повинна бути захищена від усіх форм зверхнього відношення, жорстокості та експлуатації...» [3]. Логічним розвитком для світу та для самої Організації Об'єднаних Націй стало підписання «Конвенції ООН про права дитини», яка відбулась рівно через

30 років. Цей документ містив в собі розширений перелік статей, які стосуються осіб від 0 до 18 років (крім деяких виключень пов'язаних із законодавством різних країн, яке визначає вік повноліття), в яких було більш детально пропрацьовано права дітей та їх захист. Конвенція містить в собі 3 частин та 54 статті, в яких зазначаються не лише вже згадані права, але й механізми їх дотримання, контролю та регуляції. Для журналістів у роботі з неповнолітніми однією з найголовніших статей вищезазначеного документу є 36-та, в котрій зазначається, що країна, яка ратифікувала Конвенцію має обов'язок захищати дитину «від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини»[4]. Відповідно, будь-яке порушення норм Конвенції стосовно такої особи, а у випадку роботи журналіста, неправильне чи необережне використання образу конкретної особи у сюжеті або статті може обернутись не лише грубим порушенням міжнародних норм та Етичного кодексу, але й зіпсувати репутацію як працівникові, так і редакторові, а разом, й усьому інформаційному агентству або компанії.

Ще одним документом, який охороняє права дитини є Закон України «Про охорону дитинства». В преамбулі цього закону зазначається, що охорона дитинства – є загальнонаціональним пріоритетом для нашої країни, який забезпечує, в першу чергу, інтереси дитини. Звісно, прийнятий у 2001 році закон, зазнав багато змін, внесених Верховною Радою України, а дві останні прийшлись на період дії воєнного стану в Україні. В документі зазначені наступні права:

- на вільне висловлення думки дитиною, на захист від усіх форм насильства,
- на захист інтересів у випадку перебування в скрутних життєвих ситуаціях,
- на захист дітей-біженців, захист таких, які стали свідками або жертвами насильства.

Не є виключення такі всім відомі права дитини, як право на життя, медичне обслуговування, безоплатну освіту і, звісно, захист прав неповнолітніх у сфері праці [6].

Окрім ратифікації міжнародних конвенцій та прийнятих на основі цих НПА законів, що не тільки захищають права неповнолітніх, а також диктують правила роботи журналістам, Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі в жовтні 2011 року було схвалено «Рекомендації щодо норм і принципів висвітлення засобами масової інформації питань, які стосуються дітей». В документі, окрім рекомендації щодо оформлення сайтів, подачі інформації для дітей, виготовлення рекламного продукту з урахуванням рівня агресивності, надаються рекомендації щодо врахування психоемоційного стану дітей та наслідків, які можуть настати після перегляду журналістського матеріалу неповнолітніми: дотримання точності, конфіденційності викладення інформації, уникати сексуалізації образів, зводити ризики для дітей до мінімуму внаслідок сюжету про саму дитину чи інформації отриманої від неї [7].

Неможливо не згадати, такі міжнародні нормативно-правові акти, котрими керується журналіст, як «Загальна декларація прав людини», «Декларація принципів поведінки журналіста Міжнародної Федерації», «Всесвітня Хартія свободи преси ООН»! [11, 12, 13].

Звісно, розглядаючи правову сторону викладення інформації журналістами, неможливо не згадати про Закон України «Про інформацію» 1992 року, Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» 1993 року та Закон України «Про телебачення і радіомовлення» 1994 року. Всі ці нормативно-правові акти були створені та прийняті на початку незалежності України, що доводить не тільки важливість ролі ЗМІ в творенні держави, а ще й потребу в контролі даної сфери. В законі «Про Інформацію» вперше змальовуються аспекти функціонування ЗМІ та їх працівників, крім того зазначаються гарантії діяльності журналістів та санкції за порушення

вимог закону. В законі «Про друковані засоби масової інформації...» вперше зазначається про гарантію держави перед друкованими ЗМІ від монополізації, визначається процес спростування інформації, а в 26 статті цього ж закону визначаються не тільки обов'язки журналіста редакції, але і його права. Закон «Про телебачення і радіомовлення» також містить схожі статті з попереднім НПА, наприклад, дієвий гарантований державою захист від монополії, економічної конкретності, з'являються чітко прописані права телерадіожурналістів. Крім того, в статті 10 вищезазначеного закону порушується питання мови: ведення ефірів, допустимий обсяг мовами народів проживаючих на території України; визначення допустимості відео та аудіосюжетного ряду, що можуть мати психологічний, а також, як наслідок, моральний та фізичний вплив на неповнолітніх осіб, які мають доступ до трансляцій [9, 8, 10].

Усе це свідчить про те, що правові засади, яких журналіст має дотримуватись в роботі стосовно до дитини – є досить чітко окресленими у різних Конвенціях, законах, нормативно-правових актах. Та, досить важливо, що міжнародна спільнота вже звернула увагу не те, що психіка дитини потребує захисту та збереження під час висвітлення журналістських матеріалу, як за участю неповнолітньої особи, так і в контенті призначеному для цієї категорії осіб. Але в кожній країні вже є певний досвід із застосування в роботі вищезазначених документів, і наша також вже здобула свій.

1.2. Взаємодія журналіста та дитини в Україні

За час незалежності України було ратифіковано не лише міжнародні конвенції, але ще й створені власні закони, які б регламентували взаємодію журналістів і неповнолітніх. За 31 рік ЗМІ не лише запозичили правила та рекомендації, перетворивши їх в певну обов'язкову послідовність дій для

журналістів та редакторів, вони також здобули власний досвід, на основі спроб та помилок.

В перші роки незалежності ЗМІ створювали журналістські матеріали за критеріями, які були чітко регламентовані ще за часів СРСР. Як правило увага переважно акцентувалась на фактах подій, сюжети новин були короткими, а інформація, що викладалась, була стислою. З 1994 році в ефір стала виходити телекомпанія «Орбіта», сигнал якої транслює мовлення для частини Донецької та Дніпропетровської областей. Сюжети телеканалу, висвітлювали та продовжують висвітлювати усі важливі події регіону. Серед сюжетів були такі, в яких висвітлювали події за участю дітей, наприклад: в сюжеті 1995 року мова йшла про пожежу в дитячому садку, яка сталась внаслідок «дитячої гри» з вогнем, а в 1996 році темою сюжету стала організація свята для жителів селища різного віку [16; 17]. В обох випадках у об'єктиві камери знаходились діти, а в першому з наведених сюжетів неповнолітні були винуватцями подій. Проте згадок про стать, вік чи інших біографічних/паспортних даних, а тим паче жодних коментарів від дітей в сюжетах тих років не міститься – все обмежувалось коротким інтерв'ю з особою, яка є відповідальною за процес організації особою чи експертом у сфері, яка висвітлюється журналістами.

З роками світ телебачення почав прискорювати свій власний розвиток: сюжети журналістів стали ширші, вільніші за манерою подачі, творчі, почали виникати різні розважальні, соціальні телепередачі не тільки за участю дорослих, але й за участю дітей.

Телеканал «СТБ», що вперше вийшов в ефір в 1997 році, в 10-ті роки ХХІ століття адаптував та створив велику кількість відомих широкому колу людей медіапроектів за участю неповнолітніх: «Один за всіх», «Кохана, ми вбиваємо дітей», «Хата на тата», «Вагітна у 16», «Україна має талант» та інші. Проект «Один за всіх» висвітлює соціальні сюжети, які набули (або такі, що набудуть) певного резонансу в суспільстві, «Кохана, ми вбиваємо дітей» – помилки у вихованні неповнолітніх, типові проблемні питання виховання в неповних

родинах, «Вагітна у 16» – демонстрація актуальності проблеми ранньої вагітності в Україні, «Хата на тата» – важливість ролі жінки в життєвій родині, а «Україна має талант» – відкриття раніше невідомих талановитих людей з різними навичками та вміннями. Безперечно, кожен з цих продуктів, приковував увагу глядача через гостроту сюжету, складні соціальні обставини чи гумор, але так чи інакше майже у кожному випуску цих програм були присутні діти, як учасники телепродукту.

Такі телепроекти як «Україна має талант» від «СТБ», «Голос. Діти» від «1+1», «Діти проти зірок» від «Нового каналу» та інші демонстрували велику кількість різноманітних сюжетів про неповнолітніх осіб або їх безпосередню участь. Варто зазначити, що в цих сюжетах, з дозволу батьків чи інших уповноважених на це осіб, містились не лише ім'я, прізвище та вік дитини, але й певні біографічні відомості, інтерв'ю з нею, її коментарі. Так, участь у подібних шоу не лише демонструє українському глядачеві талановите підростаюче покоління, але ще й дає дітям змогу більш активно розвиватись, особливо якщо їх помітили видатні фігури у їх сфері творчості. Передивляючись сюжети, загалом, складається позитивне враження про висвітлюваних героїв, здавалось би, в них немає нічого, що може зашкодити психіці дітей. Однак, не варто забувати, що увага, яка обрушується на неповнолітніх, може зіграти з ними і злий жарт.

Наталія Дзьомба в своїх роботах не одноразово зверталась до теми прав дитини в роботі журналіста. Нею було проведено аналіз однієї з зазначених вище телевізійних програм, у яких брали участь діти. Як висновок можна зазначити, що в етері деяких випусків ток-шоу, цілком яких було висвітлити кричущо важливі соціальні теми та захистити права неповнолітніх, навпаки їх права були порушені [15]. Звісно, говорити про те, що це було зроблено навмисно – не має жодних причин, але це стало яскравим прикладом, наскільки, здавалось би, великі медіа з, на той час, вже багаторічним досвідом, також можуть бути необережні у висвітленні питань за участю дітей. Однак,

цей випадок став поштовхом для перегляду питання про надання згоди батьками, тому в окремих випадках цю згоду на розголошення інформації стосовно дитини має право надавати не тільки батьки, але й орган опіки та піклування [14].

Крім того, в 2016 році Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення надіслала лист до Незалежної Медійної Ради з метою отримати коментар про можливі порушення телеканалом «СТБ» анонсів та змісту розважальних передач [19]. Протягом місяця Національною Медійною Радою було представлено висновок «щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі СТБ...», а саме телепрограми «Один за всіх» та «Хата на тата» та інших. В документі говориться про те, що на їх думку відбулось порушення вимог Закону України «Про рекламу» (ст. 20 ч. 3) та про порушення вимог Закону України «Про телебачення і радіомовлення» (ст. 6 ч. 2 абзацу 8). Порушення стосуються захисту дитячої аудиторії від анонсів та самих сюжетів телепрограми, в яких міститься будь-який вид інформації (аудіо, відео, фото), що може завдати шкоди духовному, моральному та психологічному здоров'ю, а також/або викликати почуття неповноцінності. Неможливо не згадати окрему думку членів ради, яка за своєю суттю виходила за межі аналізу первинного запиту: українські ЗМІ, нажаль, потребують жорсткіших норм регулювання медіаконтенту, оскільки не можуть самостійно дотримуватись встановлених етичних правил та норм [18]. Доречно згадати, що більшість фактів, які потребували пояснень, були пов'язані з демонстрацією агресивної та насильницької поведінки по відношенню як до інших людей, так і до дітей. За думкою різних дослідників, насильство, що демонструється в етері телебачення має вплив на дітей. Особливо це стосується неповнолітніх, хто перебуває у певних сензитивних періодах, коли поведінка продемонстрована в різних програмах може стати каталізатором дій самої дитини. Це може статися через те, що суспільством може бути схвалена агресивна поведінка, стати, як наслідок, соціально успішною, особливо, якщо герой, який демонструє її,

носить загалом позитивний характер. Але не слід відкидати й інші фактори, що можуть нашаровуватись на подібні журналістські матеріали, як, наприклад, подібна поведінка в оточенні дитини. [20].

Не так давно, була розроблена пам'ятка для журналіста з метою упорядкування правил проведення інтерв'ю з дитиною. Не дивлячись на те, що рекомендації в ній розподілені за трьома розділами: підготовка до інтерв'ю, поведінка під час власне інтерв'ювання та підготовка матеріалу – кількість пунктів щоб були специфічної направленості, а саме стосовно дітей, які б за бажанням чи мимоволі стали учасниками чи свідками правопорушення, або потрапили до стресової ситуації лише два. Однак, наявність цієї пам'ятки, з усіма пунктами, що в ній містяться, стає, одним з перших одночасно сучасних та лаконічних переліків «дозволено та заборонено» для представників медіа у питанні інтерв'ювання дітей та подальшого викладу інформації за їх участю [51].

Відповідно до інфографіка (рис. 1.1) представленого Інститутом масової інформації (далі - ІМІ) від 2020 року, більшість довоєнних тем, в яких згадували неповнолітніх – галузь медицини. Тим не менш, ІМІ було зафіксовано, що 7,7% вибірки (це 62 новини) містили будь-яке порушення, але найбільша частка порушень (50 %) припала на порушення права на конфіденційність [22].

Діти в українських онлайн медіа

Аналізувалися всі новини за даний період, що стосувалися неповнолітніх у 19 загальнонаціональних онлайн медіа. Вибірка складала 805 матеріалів. Період моніторингу 1-8 грудня 2020 року.

Рис 1.1 Діти в українських онлайн медіа

Тож, можна зробити висновок, що українські медіа зробили великий крок у власному розвитку, створивши медіахолдинги з впізнаваним для глядача набором телепередач. При цьому ж стали залучати до медіапроектів дітей, які, звісно, привертають більшу увагу глядача, але набутий досвід журналістів у взаємодії з неповнолітніми не можна назвати достатнім. Та, навіть не дивлячись на посталу в медіа-полі проблематику, практичної роботи з журналістськими матеріалами за участю дітей та вже розроблених загальних правил інтерв'ювання дитини, засобам масової інформації не вдається перестати припускатися не менш резонансних, аніж самі сюжети програм, помилок. Тому, вважаю за доцільним, звернутись до зафіксованого досвіду роботи з дітьми в інших країнах.

1.3. Особливості роботи журналістів з дитиною в різних країнах світу

Як вже відомо, українські журналісти в своїй діяльності керуються ратифікованими нормативно-правовими актами, Законами України, що визначають діяльність засобів масової інформації та Кодексом етики українського журналіста. До статті 18 останнього із зазначеного документів, дається доже короткий коментар, в якому основні засади висвітлення журналістських матеріалів за участю дітей базується на принципі обґрунтованості та конфіденційності [1]. Але чи є різниця під час створення матеріалів про неповнолітніх між українськими та іноземними ЗМІ?

За кордоном, звісно, користуються міжнародними документами, але «кодекс етики» у кожного свій.

У Франції сфера етичної поведінки журналіста наразі регулюється прийнятою у 2011 році Хартією професійної журналістської етики. Але насправді законодавство, яке регулює діяльність преси чи не найстаріше з відомих: Закон про пресу (1881 р.) та Закон про статус журналіста (1935 р.). В законі про пресу чітко окреслювалась межа дозволеного в діяльності журналіста та, безперечно, визначалась свобода преси як такої. За майже 142 роки цей закон, звісно, зазнавав декілька змін у вигляді доповнень, але вони не мали впливу на сутність. Саме в цьому нормативно-правовому акті містяться і заборони, одна з яких стосувалась неповнолітніх: повну заборону публікації злочинів за участю дітей, розслідування таких злочинів та заборону на видання матеріалу про самогубства неповнолітньої особи. Закон від 1935 року, був одним з перших напрацювань французької журналістської профспілки. Він спрямувався на чітке роз'яснення прав журналіста, його статусу в професійному полі. Що цікаво, в цьому законі містились не лише права журналіста, якими б він міг користуватись під час роботи, але й були пропрацьовані питання оплати праці, що, на думку тогочасного законодавства, мало б знівелювали можливість журналіста писати «замовні» новини, оскільки тоді журналістська галузь вважалась продажною. Хартія професійної журналістської етики наразі є головним етичним документом у Франції. В ній

містяться такі вже відомі постулати, як повага до людини, дотримання презумпції невинуватості, проводити повне та всебічне журналістське розслідування, навіть коли матеріал є терміновим, заборона на видання завідома брехливої інформації, наклепів, плагіату. Також в Хартії зазначено, що журналіст діє на благо суспільства, але при цьому в свої діяльності не може бути карателем чи суддею [27; 25].

«Принципи публіцистики» – німецький варіант етичного кодексу, за своїм обсягом та суттю видається найзмістовнішим. Вже знайомі нам постулати українського етичного кодексу, не тільки наявні в «Принципах публіцистики», але й доповненні багатьма іншими директивами. Наприклад, зазначається директива поваги до приватного життя, описуються умови для публікації та не публікації даних осіб, їх фотографій. Окрему увагу хочу звернути на те, що в цьому документі опрацьовані та викладені питання висвітлення злочинців та їх мемуарів, потерпілих та свідків подій, хворих людей та самогубців, посадових осіб, також викладена директива щодо типових дій ЗМІ під час процесу ресоціалізації осіб та інше. Однак в німецькій версії кодексу етики ви не знайдете пунктів, які б стосувались дітей безпосередньо, в документі зазначається загальний опис цієї категорії наступними словосполученнями: «підростаюче покоління», «молоді люди», іноді «підлітки» [23].

У Великій Британії документ регламентуючих етичну сторону діяльності журналістів має складнішу структуру, ніж зазначений перед цим, та складається з двох окремих кодексів: поведінки та практики. Якщо «Кодекс поведінки» за своєю суттю дещо нагадує український, то «Кодекс практики» має ще не розкриті пункти чіткої направленості, які регулюють більш вузькі напрями журналістської діяльності. Цей кодекс цікавий регламентуванням категорій «журналіст та фінанси», «платна інформація» та «обман». В документі також зазначена заборона на публікацію матеріалів, що були підслухані. Пункти 6 та 7 положень Кодексу присвячені збору інформації для матеріалу та подальше висвітлення безпосередньо дітей в медіа. Наприклад,

зазначається, що під час навчання журналіст не повинен фотографувати, знімати, інтерв'ювати дітей у час навчання та без дозволу шкільної адміністрації та/або батьків, опікунів. Важливим є винесення окремих положень про етичну сторону питання викладення дітей та сексуальних злочинів, оскільки в цих пунктах зазначається про обережність у висвітленні стосунків між обвинуваченим та неповнолітнім, недопустимість ідентифікації особи дітей та недопустимість вживання терміну «інцест» [24].

Цікавими НПА, що регламентують етичну складову роботи ЗМІ, в рамках цієї теми є Датські правила-рекомендації щодо нормальної діяльності преси та Естонський кодекс журналістської етики. Етичний документ Данії, чи не єдиний, що має цілий розділ щодо висвітлювання судових засідань безпосередньо. Перш за все мова йде про об'єктивність, крім того, журналістам рекомендовано викладати матеріал виключно чітко та якісно, щоб були зрозумілі тези обидвох сторін процесу, якщо висвітлення стосується закінчення кримінальних справ – викладення має бути стислим. В Естонському кодексі треба звернути увагу одразу на декілька пунктів:, а саме на підпункт 6 пункту 3, підпункти 7 та 8 пункту 4. В пункті 3.6 чітко зазначаються умови для взяття інтерв'ю або отримання фото- та/або відеоматеріалу за участю дитини. Умовою для виконання цього пункту є згода батьків, опікунів дитини чи уповноваженої особи, або, як виключення, їх згода може бути не потрібна, оскільки в умовах ситуації, що склалась неповнолітній вже має велику увагу оточення або метою інтерв'ювання стає захист неповнолітнього. Пункти 4.7 та 4.8 стосуються публікації матеріалів: правопорушення, судові розгляди, нещасні випадки які б виникли через вину неповнолітнього публікуються, як правило, без згадки імені жертв та злочинця; питання або суперечки щодо опіки над дітьми висвітлювати також не прийнято [25].

Отже очевидно, що законодавство, регулююче норми роботи ЗМІ в різних країнах, а також їх етичні кодекси мають різний вік, але містять в собі схожі загальні риси. Однак, досвід окремих країн демонструє зацікавленість у

врегулюванні питань загального висвітлення журналістських матеріалів за участю дітей, а також видання та збір матеріалів стосовно неповнолітніх в процесах судового розгляду. І це є цінним здобутком, оскільки так чи інакше журналіст в своїй практиці зустрінеться з подією, учасником або свідком якої опиниться дитина.

Висновки до Розділу 1

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що правове законодавство України та світу дає чіткі рекомендації та правила, яких має дотримуватись представник ЗМІ в своїй роботі стосовно неповнолітніх. А оскільки світ вже звернув увагу на проблему висвітлення образу дитини в роботі журналіста, через низку психологічних та соціальних особливостей, то категорія особливо стресових подій, до якої потрапляє неповнолітній, має бути додатково врегульована.

Досвід українських ЗМІ не можна назвати зразковим: за останні роки суспільство, громадські організації та інші вказували на проріхи в роботі медіахолдингів. Бажання зробити цікавий контент для глядача, нажаль, брало гору над зауваженням щодо особливостей створення контенту для неповнолітніх глядачів, або за їх участю, згоду на яке було отримано від відповідних осіб. Через проріхи телевізійників у створенні матеріалів за участю неповнолітніх, було сформовано ряд правил проведення з дитиною інтерв'ю. Ємність та одночасна змістовність цих рекомендацій для загального викладення інформації за участю дітей є позитивним нарощком для журналістики. Не дивлячись на це, скандали, що відбулись через порушення особливих правил створення подібного контенту, проявили недовершеність як роботи відповідальних за випуск медіа-продукту осіб, так і законодавства, норми якого не мають досить жорстких санкцій, через які б ЗМІ неухильно дотримувались правил.

В той же час, досвід різних країн світу демонструє, що певні категорії роботи в журналістиці потребують додаткових врегулювань в етичних кодексах. В числі таких – висвітлення подій, які відносяться до категорії злочинів з встановленою особою (жертвою, потерпілим, свідком, злочинцем) та журналістських матеріалів з зали суду. В свою чергу, чіткий опис «дозволено-заборонено» стосовно до неповнолітніх в цілому та окремих випадках в

найбільш поширених НПА в діяльності журналіста залишає менше питань та «сліпих» зон в діяльності ЗМІ загалом.

Все це підводить до питання, щодо дотримання журналістами правил етики в більш специфічних темах за участю дітей. Однією з таких є поліцейські розслідування за участю неповнолітніх, оскільки ця категорія складна не лише через психологічні особливості особи-учасника, а й через «ходіння по лезу» в питанні не порушення етичних цінностей суспільства.

РОЗДІЛ 2 ВЗАЄМОДІЯ ЖУРНАЛІСТІВ З ДІТЬМИ В ХОДІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

2.1. Етичні цінності під час висвітлення дитячої тематики в ході поліцейських розслідувань

Один із найважливіших аспектів викладення журналістами матеріалу за участю дітей – дотримання етичних цінностей та норм. Це зумовлено підвищеним інтересом суспільства до новин за участю неповнолітніх, що відповідно, тягне за собою особливу прискіпливість в оцінці викладеної інформації.

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови визначення «Етики» відбувається у двох контекстах: як науки і як норми поведінки. Етика як наука – вивчає поняття моралі, її ролі та розвиток в житті людей та суспільства. Етика як норма поведінки – визначає практичну спрямованість дій людини в роботі, суспільному житті, в залежності від моральних орієнтирів. Визначення терміну «Мораль» за цим же тлумачним словником – «система норм і принципів поведінки людей у ставленні один до одного та до суспільства, етика (у 2 знач.)» [29]. Тож поняття етики та моралі є нерозривними за своєю суттю.

У філософському енциклопедичному словнику дається декілька трактувань поняття цінностей моралі. Якщо коротко визначити зміст цього словосполучення, то ми отримаємо наступне значення: сукупність принципів та понять, якими керується людина для врегулювання норм поведінки в соціумі, визначення та розмежування етичних понять справедливості, добра та зла та інших [30].

За однією з класифікацій етичні цінності можна поділити на абсолютні та відносні. До абсолютних належать такі, що не зазнають змін від окремих,

особистих точок зору, вони загальноприйняті суспільством, та сприймаються людьми як аксіоми життя. Відносні – залежать від особистих цінностей особи, культури, в якій виховувався індивід. До прикладів етичних цінностей можна назвати: чесність, повагу, відповідальність, солідарність, альтруїзм та інші. Усі вони ніби стовпи, на яких будується взаємодія в соціумі, але саме чесність, повага та відповідальність – є такими, що стають основою для побудови та нагромадження етичних цінностей спільноти [31]. Але якщо в словнику мораль є синонімом до етики, чи будуть співпадати визначення цінностей в цих категоріях?

На відміну від етичних цінностей, що ґрунтуються на правилах, прийнятих в широких чи вузьких колах, основою моральних цінностей стають людські емоції, тому цінності стають більш абстрактними, але не менш важливими. Наприклад розділення всього навколо на «добро і зло» змінюється поділом на «добре і погано». Моральні цінності формуються в людей через передачу їх від дорослого до дитини, особистісні цінності ж проходять становлення в процесі дорослішання особи і залежать від мікросоціуму, в якому виховувалась особистість, набутого досвіду, правових норм, в яких людина живе, релігійної спрямованості суспільства. До основних цінностей моралі можна віднести: доброту, повагу, справедливість, чесність, любов, взаємовиручку [32]. Можна побачити, що цінності поваги та чесності відносяться як до етики так і до моралі, тож не дивлячись на певні відмінності, обидві групи цінностей доповнюють одне одну.

В 2009 році інформаційним агентством УНІАН проводилось опитування серед українців, з метою зрозуміти, які серед життєвих цінностей мають перевагу в суспільстві. На той час загальний рівень моралі громади більшість опитуваних визначили як низький. На друге місце серед усіх цінностей був поставлений матеріальний достаток. А ось на першому і третьому місці за визначенням стали здоров'я людини та сімейне життя. Важливо зазначити, що 82,3 % опитаних основним джерелом моральних цінностей визнало сім'ю, далі

за відсотковим співвідношенням українці виділяють церкву, навчальні заклади, державу, кінематограф та телебачення, літературу та інше. Порухення моральних цінностей, що турбувало респондентів, розподілились наступним чином від найбільш до найменш хвилюючого: девіантна та делінквентна поведінка осіб, проблема ввічливого ставлення до оточуючих, хабарництво та незаконне збагачення (як порушення норми чесності), відсутність співчуття до людей та подій, аморальність. [34].

у своєму дослідженні соціальних цінностей українського суспільства Станіславенко Л.А. викладає наступний матеріал, про важливість соціальних показників для українців: сім'я визначається як дуже важлива у переважній більшості опитуваних; категорія друзів і знайомих, як соціальної включеності, визначається як «скоріше важливою» у 56% респондентів. [35]. Стасевська О.А. підтверджує, що система цінностей особистості передбачає традиційну спадковість від покоління до покоління з метою передання культурного досвіду і традицій. Вона також зазначає, моральні цінності суспільства беруть свій початок з духовних, які містили в собі не лише релігійні постулати, але й гідність, добро, рівність. А до самої системи цінностей відносить не лише вже зазначені характеристики гідності, добра та іншого, Стасевська вважає, що основою українського суспільства мають стати наступні норми моралі: повага до нації, громадянських прав і свобод, спільність громадської позиції [36]. І дивлячись на те, що відбувається в суспільстві зараз, можна сказати, що певною мірою думки вищезазначеного автора втілились у життя, в частині спільності громадської позиції у більшості основних питань порядку денного крани.

На сьогоднішній день загальні моральні цінності в суспільстві так і залишились незмінними, оскільки список все ще очолює правда та чесність, далі значиться свобода та незалежність (що наразі відчувається найгостріше), і також справедливість, людяність, ненасильство. Проте змінність видів етичних та моральних цінностей в суспільстві за останні 10 років все-таки відбулась і торкнулась толерантності українців до різних видів питань. Наприклад,

спостерігалось позитивне зростання рівня терпимості та допустимості до спірних питань в категорії сім'ї (спільне проживання до шлюбу, устрій шлюбу, розлучення), статевої орієнтації, проведення абортів та надання послуг інтимного характеру (хоча й позитивні зміни в останніх трьох пунктах одні з найменших у відсотковому співвідношенні). Також варто зазначити, що система з ціннісних орієнтацій входить до культури суспільства, та визначається як моральна та етична культури. Вони обидві спрямовані на процес соціалізації особи, розкриття та підвищення загального рівня її духовного розвитку, найбільш симбіотичного існування з соціумом. [26].

Оскільки на думкою багатьох моральні та етичні цінності беруть свій початок в житті людини з сім'ї, у формі навчання від батьків до дітей, то варто зазначити їх перелік, якими бажано оволодіти дітям для гармонійного існування в суспільстві. До таких цінностей належать: подяка, чесність, співчуття та співпереживання, співпраця, повага, рівність, справедливість, щедрість, відповідальність, наполегливість, самоконтроль та інші. Але чому саме ці? Дитина лише починає свій шлях у становленні особистості, становлення себе як учасника соціуму, тому моральні цінності стають провідниками у дорослий світ. Ми знову зустрічаємо чесність та повагу – для дитини отримання таких цінностей гарантує вміння визнавати свої помилки, проріхи в діях, визнавати правду не лише у взаєминах з оточуючими але й перед собою, дає можливість будувати здорові соціальні відносини в майбутньому. Співчуття та співпереживання – допоможе отримати навичку емпатії та здорове бажання допомогти в межу можливості (морально або діями) у випадках, в яких це необхідно. Співпраця та рівність – буде мати значення в альтернативних способах досягнення мети, якщо впоратись одному тяжко, та не зазнаватись на фоні інших, розуміючи однаковість прав та можливостей кожного в оточенні чи команді. Справедливість містить у собі вольовий вибір особистості, який потрібно зробити, коли «правильно» це не «більшість», а «об'єктивне ставлення». Щедрість виховує доброту, відповідальність –

прищеплює правило життєдіяльності «сказав-зробив» або «запланував-виконав». Наполегливість та самоконтроль, особливо, коли обидві цінності є в «арсеналі» допомагають знайти баланс у діях людини, особливо коли справа стосується палких бажань, цілей або емоцій, данні моральні якості допоможуть дістатись кінцевої точки у планах крізь складнощі, та не наламати дров через імпульсивність. Крім того етичні та моральні цінності, про які було зазначено, можуть допомогти дитині розвинути об'єктивне та раціональне мислення, підвищити впевненість у собі; навчають, що будь-який сплеск енергії можна направити на досягнення цілей чи у інше «правильне» русло [37].

Фурман А.А. в одній з робіт зазначає, що морально-етичні цінності є великою категорією, що здатна не лише впливати на життєустрій, самовизначення та рівень домагань особи або цілого суспільства, а ще й може змінювати їх, в залежності від історичного розвитку та нових надбань, у зв'язку зі зміною соціального чи технічного довкілля, будуючи орієнтовану на нове систему поведінки [28]. Прикладом може слугувати громадський рух «Black Lives Matter», який почав свою історію в Америці у 2012 році, через скандальне затримання поліцейським афроамериканського підлітка, що призвело до смерті останнього. В 2013 році відбулось створення та розповсюдження всім відомого хештегу відповідного до назви руху. Через історію, яка набула загального розголосу, весь світ дізнався про подію, а суспільство отримало змогу переглянути ряд морально-етичних цінностей. Країну сколихнула новина про вбивство неповнолітнього представником владних повноважень, саме тому суспільний резонанс був таким яскравим. Переосмислення цінностей відбувалось через призму актуалізації теми приниження гідності та загального утиску темношкірих, які вилились в масові демонстрації з гаслами про важливість так званих «чорних» життів, що взивали до соціальної-історичної справедливості [33]. На цьому прикладі можна зрозуміти, що журналісти весь час були нібито супутниками подій: від самого початку – факту події, в процесі розвитку – судового засідання, кульмінації – масових протестів, та закінчення –

зниження градусу страстей і переходу до певних висновків з того, що відбулось.

Так, події з негативною характеристикою за участю неповнолітніх (такі як злочини), привертають до себе набагато більше уваги, аніж позивні події, навіть якщо учасники обидвох будуть однаковими за своїми соціальними даними (вік, стать, рівень достатку). І це не є дивним, бо тиск з боку суспільства, морально-етичною цінністю якого є чесність, повага та справедливість, не може не впливати і не створювати попит на отримання продовження за інформаційною повісткою, яка «чіпляє». Причиною цього може бути «теорія когнітивного дисонансу» Л. Фестінгера, основною ідеєю якої може слугувати потреба людського розуму приходити до логічного завершення – тобто внутрішнього балансу між отриманим знанням (інформацією) та цінностями. До цієї теорії на практиці підходить вислів: «Те, що я дивлюсь – повний жах, аж моторошно, але я не можу відірватись, бо цікаво чим все закінчиться!» [39].

Відповідно до методичних рекомендацій для ЗМІ, що окреслюють дотримання прав дитини, одна із найголовніших цілей у викладенні матеріалу за участю неповнолітнього – забезпечити захист як її емоційного та фізичного благополуччя, так і гідності. Тому, відповідальність журналіста перед дитиною полягає в збалансованості подачі матеріалу, а саме балансі між дотриманням права на отримання та викладення інформації/думки/погляду самою дитиною та безпосередньо інформацією, яка може вплинути на моральні цінності, їх формування та значення для неповнолітнього. Якщо звернутись до одного з британських регуляторів мовлення, то отримаємо наступну аксіому в створенні матеріалу: захист неповнолітніх від шкоди, що може бути завдана їхньому психологічному здоров'ю, моральному чи розумовому розвитку. Для прикладу: треба уникати демонстрації насильства, дій, які є полярними за оцінкою, від тих до яких привчають етичні цінності, та все інше, що може негативно вплинути на дитину в її сенситивні періоди життя. З цього виходить, що в кожному

викладі інформації за участю дитини, насамперед, якщо вона є жертвою, свідком чи звинуваченим, особливо, коли справа доходить до судових процесів, медіа мають бути особливо обережними в подачі матеріалу суспільству [38].

Отже можна зробити висновок, що всі суспільні етичні цінності беруть свій початок з дитинства, які формуються за допомогою першого оточення у вигляді сім'ї, а в подальшому завдяки соціалізації особистості, що активує процес включення в соціум разом з нормами етики та моралі, які йому притаманні. Люди використовують моральні цінності як орієнтир, за допомогою якого встановлюють певні стандарти життя для себе та для суспільства, тому їх порушення у викладенні матеріалів поліцейських розслідувань за участю незахищеної верстви населення – дитини – так чи інакше має помітний вплив на суспільство та її реакцію. Оскільки бажання задовільнити потреби справедливості як цінності, стає рушійною силою виникнення резонансу в соціумі стосовно подій (злочинів) за участю неповнолітніх, то журналісту варто не тільки бути обережним у висвітленні цієї тематики, а ще й звертати увагу на досвід різних українських та зарубіжних агенцій в цьому.

2.2. Досвід журналістів в висвітленні матеріалів з дітьми в поліцейських розслідуваннях

Як вже зрозуміло, етичні цінності суспільства відіграють одну з провідних ролей в створенні журналістського матеріалу за участю дитини в ході поліцейських розслідувань. Проте важливо не лише знати про це в процесі створення медіа продукту, але й ще вміло застосовувати на практиці.

Майк Джемпсон написав коментар до використання фото та відео фрагментів на яких зображено неповнолітніх в журналістській діяльності. Майже всі приклади, що він наводив, стосувались порушення етичних та моральних норм стосовно дітей, які стали свідками або жертвами трагічних

подій. Першим явним фактом порушення виділяється персоналізація в усіх наведених ним прикладах, кожна неповнолітня особа, що була зображена на фото чи відео була ідентифікована за віком, статтю, іменем а подекуди місцем проживання. Один з наведених у статті прикладів став наочною демонстрацією наслідків неправильного використання фото, після публікації фотографії з зображенням дитини в одній з газет, солдати однієї з воюючих сторін змогли ідентифікувати її та «прибрати», як свідка злочинів. Після розголошення про цей випадок, однією з країн, що знаходились в стані внутрішньої кризи, було прийнято рішення щодо відмови від публікацій фото з дітьми, які змогли врятуватись та стали проходити свідками у справах воєнних злочинів, задля їх безпеки та збереження життя [42].

В іншій роботі цього ж автора, наведена аналітика від 1997 року 370 статей одного видання із згадкою дітей. Відсоток згадки неповнолітніх як жертв злочинів досяг позначки 37,5. Але не дивлячись на те, що статистика стосувалась кінця 90-х, ситуація на початку 2000-х не стала набагато кращою. Трохи більше за 31 % новин таблоїду «Sunday» від 2003, в яких містилось слово «дитина» та його похідні, відносились до категорії «жертви шокуючих матеріалів», а кількість висвітлень дрібних злочинів підлітками ставало все частішим. Згодом, через таку кількість матеріалів та за допомогою теорії «порядку денного», в суспільстві Англії стало складатись уявлення про те, що неповнолітні стали «проблемними», почали скоювати все більше правопорушень. Це, як наслідок, спричинило ряд стереотипізацій, через які були змінені відносні етичні та моральні орієнтири суспільства, і, відповідно, до неповнолітніх, як до осіб певного періоду, було змінено ставлення [43].

Після вже зазначених в попередньому розділі скандалів на ток-шоу за участю неповнолітніх в етері українських телеканалів, у 2015 році Комітетом ВРУ з питань свободи слова та інформаційної політики було створено ряд рекомендацій для українській медіа в питаннях висвітлення тематики дитини в журналістських матеріалах – участі дитини на передачах. В методичних

рекомендаціях визначаються правила щодо згоди законних представників дитини, тобто викладені вже відомі рекомендації, щодо представлення інтересів дитини батьками, опікунами чи соціальною службою та надання згоди участі неповнолітнього в медіа проєкті, яке може відбутись лише за умови врахування турботи про її гідність, емоційний та фізичний стан. Але крім цього, вважаю за доцільне звернути увагу на 3 блоки:

- загальні рекомендації;
- блок щодо дітей, які стали жертвами або свідками злочинів;
- щодо таких, які вчинили злочин або правопорушення [38].

В першому із зазначених блоків мова йде про заборону залучення неповнолітніх осіб в медіа-продуктах, які б вони не могли подивитись через вікові обмеження; якщо ж участь дітей в подібних проєктах відбувається, процес створення та результат, який буде споживати глядач має проходити в супроводі спеціалістів (психолога, юриста), а за потреби, під час висвітлення соціально-гострих тем (однією з яких є злочини з фігуруванням дітей, як учасників правопорушення), мають бути надані коментарі від вже вищезазначених осіб, або, як альтернатива, від педагогів та/або правозахисників. Крім вже зазначених рекомендацій, також наполегливо пропонується приховувати персональні данні та обличчя дитини, у випадках пов'язаних з можливістю додатково своїми діями наразити її на небезпеку, погіршити психоемоційне становище [38].

В блоці щодо дітей, які стали жертвами або свідками злочинів, викладається низка рекомендації з урахуванням особливостей психіки неповнолітнього. Наприклад, опитування дитини відбувається лише за крайньої необхідності, коли ситуація склалась так, що встановити обставини події точно та в повному обсязі без її коментаря не надається можливим. Якщо ж опитування має відбутись, проходити воно повинно відповідно до правил та норм допиту дитини закріплених в НПА України (якими у своїй діяльності користуються й представники правоохоронних органів). Участь дитини в

програмі та самому опитуванні стосовно обставин подій, при всіх інших позитивних обставинах, має бути добровільною, а не примусовою. Для запобігання психологічного впливу на дитину, опитування рекомендується проводити без присутності осіб, які можуть бути підозрюваними або визнані такими. В обов'язках журналіста входить прикласти усіх зусиль, щоб ідентифікація неповнолітнього, особливо після розголошення судового рішення, що пов'язано з такою особою, була неможливою. І останнє, але не менш важливе, під час проведення роботи над передачею, будь-яке насильство над дитиною необхідно подавати як гостру тему, що порушує норми моралі суспільства, та яке рішуче засуджується і не має виправдань [38].

Заключний з наведених блоків, щодо дітей, які вчинили злочини чи правопорушення. Перше і найголовніше, що зазначають автори в цій категорії – це заборону інформування суспільства про перебіг розслідування справи або про суддівський вирок. А інформацію, щодо обставин правопорушень і злочинів пропонується подавати з акцентом на загальних вікових особливостях для різних категорій злочинів. При умові скоєння дитиною протиправного діяння, що за всіма ознаками справедливо можна визначити як злочин, діє заборона на визнання в журналістському матеріалі винуватості особи та будь-яке обмеження її в правах [38].

Любов Найдьонова [40] та Людмила Тягнирядно [41] в своїх статтях порушують питання висвітлення дитини в медіапросторі. Найдьонова Л. визначає психологічні аспекти цієї тематики, через які неповнолітні потребують захисту. Завдяки цьому вона виділяє потребу для журналіста у постановці самому собі ряду питань, надавши відповіді на які можна розв'язати ряд етичних дилем у викладенні матеріалу, вибудувати хід роботи з дитиною і як наслідок – отримати прийнятий за змістом етичновиважений результат. Крім цього, зазначаються й ризики, на які йде представник медіа, і яких має уникати задля якісного збору інформації для медіа продукту та збереження психічної та емоційної рівноваги дитини: ризики емоційного виснаження, повторного

травмування, руйнування соціальних стосунків в оффлайн житті та знецінення особистості неповнолітнього в соціумі [40]. Тягнирядно Л., в свою чергу, у власній роботі проводить аналіз контенту та помилок в роботі журналістів з дітьми на телебаченні. В статті містились відомості, щодо найчастіше допустимих помилок з боку журналістів, серед них визначено: порушення прав дитини, порушення етичних норм. Особливо помітним це стає на прикладі висвітлення питань насильства над дітьми, коли неповнолітні мають назагал ще раз прожити спогади події у присутності батьків, а це стає додатковим стресовим фактором. Крім вже згаданого, іноді фіксується, що й самі батьки можуть зашкодити репутації своїй дитині надавши некоректний коментар, оскільки не завжди можуть стримати себе, через емоційний сплеск та бажання захистити дитину чого б їм це не коштувало. Та останнє за списком, але не за значенням, це неврахування емоційних переживань неповнолітнього, що відбувається, як правило, через гострі, але абсолютно некоректні питання [41]. Задля недопущення помилок та мінімізування будь-яких ризиків в процесі створення матеріалів про поліцейські розслідування за участю дітей бажано запрошувати компетентну в психологічних та морально-етичних питаннях особу – психолога для огляду дитини, її психоемоційного стану.

Як приклад викладення журналістського матеріалу за участі неповнолітнього, що в подальшому отримав статус підозрюваного, неможливо не згадати харківське ДТП, що відбулось восени 2021 року, та потягло за собою людські втрати. Пізнього вечора жовтня місяця відбулось зіткнення автомобілів на жвавому перехресті міста, як виявилось невдовзі після події, за кермом автомобіля-винуватця знаходився підліток. Проаналізувавши статті, що були висвітленні наступного дня, через 9 місяців і через рік, можна дійти наступного висновку: майже одразу на сторінках регіональних інтернет-видань з'явилися не лише подробиці обставин аварії, але й данні осіб, що стали її учасниками. Не дивлячись на вік підозрюваного (16 років) та на відсутність вироку суду, майже одразу була встановлена особистість, оприлюднені біографічні данні, минулі

порушення закону, данні батьків, а крім того з'явилися фото хлопця [45; 46; 47]. Все це є порушенням норм журналістської етики, що проявилось у недотриманні конфіденційності даних, та порушення законних вимог про висвітлення інформації за участю неповнолітніх.

Ще одним резонансним злочином стало вбивство 6-річної дівчинки на Харківщині, як виявиться згодом вбивцею виявиться 13-річний підліток, що був знайомий із загиблою. За результатами аналізу новинних статей, можна дійти наступного висновку, що новинний інформаційний ресурс «ТСН» та інтернет-видання «Гравред» у викладенні інформації за фактом подій змогли дотриматись норм етики, приписів методичних рекомендацій та норм законодавства майже на 100 %. Огріхами їх роботи можна назвати розголошення ім'я вбитої, а також інформації щодо статі, віку та наближеності у проживанні («сусід») спочатку підозрюваного, а як наслідок обвинуваченого і визнаного винним, хлопця. Крім того, у новинному сюжеті «ТСН» залишили уривок з інтерв'ю чоловіка, який проговорює ім'я на той момент ще підозрюваного підлітка [48; 49]. На відміну від попередніх двох ресурсів, на інтернет сторінці «Сьогодні. Україна 24» інформація про подію, що сталась викладена більш ширше, але з тим менш обережно. На сторінці вказанні імена жертви та вбивці, їх вікові дані, а також були надані фото, за якими можна ідентифікувати осіб. Розміщення цих даних є порушенням норм викладення журналістських матеріалів, що стосуються дітей та поліцейських розслідувань [21].

Не останнім аспектом теми досвіду є саме напрацювання прямої взаємодії журналіста з правоохоронними органами України для отримання коментарів в кримінальних та інших видах справ. Правоохоронним органом, з яким найчастіше доводиться співпрацювати журналістам та ЗМІ, є Національна поліція України (далі НПУ), через те, що до основних владних повноважень входить: проведення досудових розслідувань в межах визначених законом, виконання проваджень та рішень по адміністративним правопорушенням,

вжиття превентивних заходів щодо порушень серед дітей, патронаж неповнолітніх, які вийшли з місць позбавлення волі, а також протидії будь-якому виду насильства. Як правило, комунікація та координація взаємодії між ЗМІ та поліцією відбувається через представників прес-служб останніх. Оскільки за одним з принципів діяльності поліції, правоохоронні органи повинні надавати медіа результати власної виконаної роботи стосовно розкриття злочинів, то для виконання цієї норми закону журналісту та представникові НПУ необхідно не лише передати актуальну інформацію, що складає суспільний інтерес для суспільства, а й узгодити низку питань. На таких зустрічах взаємодія відбувається на основі партнерства: визначається допустимий обсяг інформації для публікації, ретельно опрацьовуються питання, які б ненавмисно могли б порушити законодавство чи перешкодити проведенню ходу слідства, або порушити етичні норми діяльності журналіста. Тож, інформація яку отримає медіа може бути неповною, через ряд вже перелічених причин [44].

Це дозволяє зробити висновок про те, що коли правоохоронні органи офіційно визнають дитину жертвою, свідком чи підозрюваним у скоєнні будь-якого правопорушення – вона стає ще більш соціально незахищеною, хоча й механізми захисту персональних даних не тільки існують але й застосовуються в діяльності поліції. На прикладі практичного досвіду ЗМІ з викладення інформації за участю неповнолітніх, як то фото, відео, телепрограми, можна було впевнитись в недосконалості роботи журналістських агенцій, що потягло за собою порушення етичних та моральних норм та сколихнуло суспільство. Саме тому були написані статті та методичні рекомендації, які звертали увагу та пропонували методи врегулювання вищезазначених питань, що мали вплив на дитячу психіку.

Висновки до Розділу 2

Відтак, можна підсумувати: розвиток системи цінностей суспільства має історичний характер, але для кожної окремої людини джерелом цінностей є її сім'я. Процес формування морально-етичних норм у індивіда триває протягом життя, але вже набуті цінності, у зв'язку зі зміною оточуючої середовища, також можуть бути змінені. За допомогою набору ціннісних орієнтирів суспільство регулює загальні правила моралі спільноти, тому їх грубе порушення тягне за собою обурення з боку людей. Особливо яскраво це можна відстежити, коли порушуються права дітей: відбувається порушення законодавства та суспільноприйнятих норм етики та моралі. Саме тому суспільство так активно проявляє своє невдоволення, вони прагнуть вияву справедливості, що так чи інакше вирішить питання перебування дитини учасником поліцейського розслідування. В усьому цьому журналіст має навчитись знаходити баланс для чіткого викладу актуальної, резонансної тематики не порушуючи норми етики.

Але, також варто зазначити, що досвід висвітлення дитячої теми в поліцейських розслідуваннях останніх років, не є зразковим чи виключно позитивним, хоча механізм спілкування між ЗМІ та НПУ налагоджено. Огляд двох резонансних подій Харківщини надав невтішні результати, за якими дотримання норм етики у викладені новин було порушено. Тому вже зараз існують нормативні документи та наукові праці, які б корегували вищезазначений процес, обумовлюючи це психологічним захистом ще не окріпшої психіки дитини. Проте оскільки дитина, якій присвоюється процесуальний статус в ході поліцейського розслідування, отримує від нової ролі ще більший стрес, нагромаджуючи його на переживання від самої події, журналісту необхідно знати, як само проводити опитування, інтерв'ювання неповнолітньої особи, за умови надання дозволу на це батьків чи інших уповноважених на осіб.

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СПІЛКУВАННЯ ЖУРНАЛІСТА З ДІТЬМИ В ХОДІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Комунікація в роботі журналіста – є основною формою взаємодії між подіями в світі та отримувачем інформації. Але це не лише формат, в якому відбувається функціонування роботи медіа в цілому, це також і метод, який безпосередньо використовується в жанрах журналістики. В процесі спілкування інформація поділяється на вербальну, що складає третину від усієї отриманої, та невербальну, яка за своєю змістовністю переважає все, що було сказано. За допомогою невербальної частини, що була «промовлена» тілом, можна зрозуміти чи комфортно почуває себе людина під час інтерв'ювання, чи налаштована вона на те, щоб дати чесний та змістовний коментар та інше. Тому важливо, окрім вербальних сигналів, звертати увагу на мову тіла, особливо, якщо збір журналістського матеріалу стосується дитини в стресовій ситуації [50].

Як продемонструвало дослідження контент-аналізу українських медіа, законодавства, статей та вже розроблених рекомендацій, дослідники розуміють потребу в створенні регулятивних документів для етичновиваженої роботи з неповнолітніми учасниками журналістських продуктів. Тим не менш, наявні нормативно-правові акти та рекомендації здебільшого обумовлюють результат, який буде продемонстровано в медіа-продукті, та умови, при дотриманні яких він може створюватись. Це залишає прогалину в процесі створення будь-якого медіа-контенту, що полягає у питанні безпосередньої комунікації журналіста з дитиною.

З огляду на вищевикладене, вважаю доцільним проведення розробки рекомендацій для журналіста щодо методів та форм його спілкування з дитиною під час поліцейських розслідувань. Метою створення цих рекомендацій є допомога та полегшення представникам ЗМІ процесу створення

медіа-продуктів, елементом якого є безпосереднє спілкування з особою, що не досягла 18 років. Отримані методичні рекомендації доцільно використовувати під час створення журналістських матеріалів, як для інтернет-видань, так і для передач, що виходять в телевізійному чи іншому форматі. Очікуваний результат: формування у журналістів навиків комунікації із дітьми, що є учасниками поліцейських розслідувань.

Під час розробки проекту був використаний метод експертних оцінок (Додаток 1; Додаток 2). З метою аналізу психологічних особливостей неповнолітніх, що можуть мати значний вплив на підготовку журналіста до безпосередньої взаємодії, було зроблено запит на отримання думок експертів. Відтак, в їх заключеннях можна виокремити безперечну визначеність правового регулятора, як основи для спілкування з неповнолітніми, з чим неможливо не погодитись. Крім того, експерти сходяться на думці, стосовно врахування вікових особливостей дитини під час комунікації з журналістами. Особливою частиною думки одного з експертів, стало розкриття специфіки процесу допиту неповнолітнього, зважаючи на функції, які виконує психолог, педагог чи соціальний працівник, можна дійти висновків, що всі вони мають бути враховані і журналістами. В іншій експертній думці, акцент робиться на дотриманні часових проміжків спілкування, необхідності правильного формулювання питань та необхідності зважати на індивідуально-специфічні особливості дитини.

Вважаю за потрібне поєднати в рекомендаціях правові аспекти діяльності журналістів, етичні та моральні норми суспільства, психофізіологічні особливості малолітніх та неповнолітніх, а також набутий досвід медіа в питаннях висвітлення матеріалів за участю дітей в ході поліцейських розслідувань.

Отже, почати викладення рекомендацій необхідно з загальних положень, які стали б провідними, під час майбутнього вивчення представниками ЗМІ матеріалу.

Загальні положення:

1. Дотримання міжнародних правових актів, законів України, визнаних документів що регламентували б взаємодію журналіста та дитини – повинно неухильно дотримуватися мас-медіа;
2. Провідним мотивом в діяльності журналіста під час створення матеріалу за участю дитини є фізичний, психологічний та емоційний захист останньої;
3. Під час створення медіа-контенту журналіст повинен керуватись бажанням допомогти, а не зашкодити чи отримати вигоду завдяки своєму сюжетові, як стосовно дитини, так стосовно суспільства;
4. Участь дитини повинна бути не лише санкціонованою дозволом її представників, вона має бути абсолютно добровільною за своєю суттю;
5. У випадку, коли неповнолітня особа бажає припинити свою участь в опитуванні чи наданні коментаря, журналіст має дотримуватися прийнятого суспільством етичного принципу поваги до особистості та її вибору;
6. Якщо неповнолітній бажає надати коментар стосовно матеріалів проведення поліцейського розслідування, але законні представники особи відсутні – збирати інформацію від неповнолітнього для включення отриманих даних до журналістського матеріалу не можна;

Не менш важливими для проведення комунікаційного заходу з дитиною стають умови, за яких відбувається спілкування, та обставини, якими керується журналіст і законний представник. Для захисту дитини, яка є очевидцем, жертвою чи злочинцем, важливо, щоб право конфіденційності, було виконана не лише у кінцевому результаті, що буде представлений суспільству, але ще й в процесі спілкування.

Умови та обставини для комунікації з дитиною:

1. Отримання коментаря від дитини, або проведення будь-якої форми опитування має відбуватись наживо. Використання телефонного чи відео-зв'язку може призвести до викривлення інформації, що, в свою чергу, порушить обов'язок журналіста точно викладати інформацію.

2. Територія, на якій буде проходити спілкування журналіста з неповнолітнім, має бути психологічно та фізично комфортною для опитуваного;
3. Частина дня для отримання коментаря або проведення опитування, яка була обрана журналістом, не повинна порушувати права дитини (наприклад, право на освіту) чи інші аспекти її життя. Представнику ЗМІ рекомендується заздалегідь узгоджувати час для комунікації, або, за неможливістю попереднього узгодження, впевнитись, що своїми діями він не спричинить дискомфорту дитині;
4. Час, який журналіст може безперервно спілкуватись з дитиною віком від 6 до 10 років – 15 хвилин, від 10 до 16 років – 30 хвилин, від 16 до 18 років – 1 година, але не більше 2 години на день за такою потребою. Кількість питань, в кожному з цих проміжків, має бути пропорційна часу, крім того потрібно зважати на об'єм і вид запитань. Кількість запитань, що можна встигнути поставити, закритої формі відповідь буде більшою, аніж відкритої, але це не привід користуватись лише першою категорією або «грати» з дітьми у «блітц». Це обумовлено, психологічними особливостями розвитку уваги, темпу стомленості нервової системи дітей;
5. Якщо дитина у будь-якому процесуальному статусі залучається до проведення передач, трансляція яких передбачена по телебаченню чи на сторінці інтернет-ресурсу, їй мають бути надані гарантії конфіденційності, що будуть виконані у формі зміни персональних даних, зовнішності, голосу;
6. За умови, коли дитина-свідок або дитина-жертва запрошена до участі в передачі, трансляція якої передбачена по телебаченню чи на сторінці інтернет-ресурсу, де також було запрошено сторону-опонента – кривдника, мають бути виконані усі умови, за яких фізична безпека дитини буде привалювати над потребою в швидкості зйомки або штучному створенню гострих моментів для рейтингів;

7. За умови, коли дитина запрошується до участі в передачі, онлайн-трансляція якої передбачена по телебаченню чи на сторінці інтернет-ресурсу, задля більш надійного способу приховування даних неповнолітньої особи, ркрім зміни біографічних даних, рекомендується показувати дитину через силуетну техніку висвітлення та онлайн накладення викривлювача голосу.

Виключенням для «маскування» даних дитини, може стати лише щире бажання неповнолітнього (віком від 16 до 18 років) розказувати свою історію особисто, за умови обов'язкового попереднього психоемоційного діагностування психологом такої особи. Ця умова створена для визначення рівня підготовленості дитини до можливих стресових навантажень, попередження створення такого рівня емоційної напруги, з яким би не впорався неповнолітній, можливості надання консультаційної допомоги або вчасного встановлення необхідності терапевтичної допомоги.

Аспекти, пов'язані з наданням малолітньому або неповнолітньому процесуального статусу, накладають свій відбиток у психіці особи, що іноді зумовлює у них нові особливості поведінки пов'язані з: порівнянням себе із негативними образами, зниженням рівня самооцінки, відчуттям реального чи уявного осуду від близьких, друзів чи знайомих, як наслідок – замкнутість.

Спілкування представника медіа з дитиною під час поліцейського розслідування:

1. Загальна категорія:

- Починати розмову потрібно з бажання встановити контакт, для цього можна використовувати стандартизовані фрази-діалоги (наприклад: «Привіт, мене звуть.. А як тебе?»), невеликий комплімент стосовно елементу зовнішнього вигляду, заняття, яким може займатись дитина – як невеличкі, але дієві кроки для демонстрації зацікавленості та зменшення соціальної дистанції;
- Для того, аби не допустити прикрих помилок з початку спілкування, наприклад, таких як банальне спілкування на двох різних мовах, журналіст може проконсультуватись з батьками або законними представниками дитини,

чи за можливістю звернутись до психолога, який би допоміг у підборі слів для формування запитань до різних вікових категорій дітей;

- У спілкуванні з неповнолітньою особою мають бути чітко визначені та оговорені перед початком роботи мета і ціль, з приводу яких проводиться збирання тих чи інших даних про подію. Важливість обговорення цих категорій полягає у тому, що іноді дитина не до кінця розуміє наслідки якихось дій, а тому після роз'яснення може змінити своє рішення щодо участі, тим самим убезпечивши власне психологічне та фізичне благополуччя;

- Журналіст в своїй роботі має уникати будь-якої оцінки чи коментарів на адресу дитини, що можуть ненароком принизити її, чи її рішення, як у особистому спілкуванні так і у викладенні матеріалу;

- Надайте достатню увагу перевірці отриманої від дитини інформації. Іноді сприйняття дитиною дійсності може відрізнитись від реальних подій, як наслідок відтворення цих спогадів без перевірки призведе до надання недостовірної інформації загалу;

- Якщо дитина, яка набула певного статусу в поліцейському розслідуванні, але не до кінця усвідомлює весь об'єм подій, що відбулись, має можливість та бажання надати інформаційні данні, які є дійсно необхідними для всебічного викладення матеріалу, вона, за умови виконання вищевикладених рекомендацій, може поділитись відомими фактами.

Важливо зазначити, що журналіст не може розповідати дитині шокуючі обставини або додаткову інформацію про подію, свідком або жертвою яких стала остання! Тим більше, це заборонено робити з метою «допомогти» дитині згадати більше подробиць. Обумовленість полягає у тому, що дитина дійсно може не мати більше коментарів для журналіста, або це може відбутись через особливості роботи психіки, яка могла заблокувати відповідні погані спогади чи їх частини;

- За жодних обставин до дитини не можна застосовувати будь-яку форму тиску для отримання інформації;

- За можливості, не використовуйте зображення чи відео-фрагменти за участю дитини. Якщо уникнути цього не вдається, публікація фото та/або відео має бути з дотриманням усіх правових норм, тобто з застосуванням принципів конфіденційності.

2. Дитина у статусі «потерпілого»:

- Під час спілкування бажано не порушувати питання про хід та розвиток поліцейського розслідування;

- За умови, якщо дитина не знає особу, що вчинила проти неї злочин, просити описати зовнішність останнього або просити припустити, що це могла бути за людина за будь-якими параметрами задля більш «пробивного» матеріалу, не можна;

- За умови, якщо дитина знає особу, що вчинила проти неї злочин, особливо, якщо це людина з найближчого кола (сім'я), просити потерпілого надати оцінку діям правопорушнику некоректно. Також не коректним буде поставити питання про динаміку відносин з рідною людиною після скоєння останнім правопорушення. Це може викликати в дитини когнітивний дисонанс, що можливо призведе до емоційної перенапруги чи повторному переживанню травмуючого досвіду;

- За умови, якщо дитина знає особу, що вчинила проти неї злочин, особливо, якщо це людина з найближчого кола (сім'я), не можна просити її давати коментарі стосовно того, на чию сторону стали родичі;

- За жодних обставин у викладі журналістського матеріалу не можна розкривати будь-які біографічні данні потерпілої дитини, фото, відео та адресу місця знаходження особи або інші ідентифікуючі данні. Особливо важливо це у обставинах, коли злочинець – не знайдений, або існує реальна повторна загроза життю дитини;

- Для неповнолітньої особи є не коректною формою питання, що починається зі слова «Чому» та мають на меті дізнатись причини поведінки постраждалого. Наприклад: «Чому це сталося з саме тобою?», «Чому злочинець

обрав тебе, як ти гадаєш?» та інші. Усі ці питання можуть посіяти сумніви у дитини, стосовно правильності будь-яких своїх дій, слів, думок і намірів, може примусити її невинно почуватись винною;

- Не можна в ході спілкування надавати суб'єктивну занадто емоційну оцінку подіям. Навіть якщо подія, що відбулась, здається кошмарною та незбагненою, надання під час бесіди таких коментарів як: «Це просто жах!», «Не розумію, як ти зміг/змогла з цим впоратись!», «Я б не хотів/хотіла опинитись на твоєму місці» та подібні – неприпустимі! Це може призвести до пониження гідності, погіршення психоемоційного та згальнофізичного стану постраждалої дитини, через ненавмисні навіювання дитині «жаху» від того, що з нею відбулось. Треба завжди зважати на той факт, що кожна людина особлива, і кожна сприймає ті чи інші події, які відбуваються з нею або з іншими, по-різному.

3. Дитина у статусі «підозрюваного»:

- Під час спілкування з дитиною, яка підозрюється в скоєнні злочину, таврувати її «винною» чи присвоювати будь-які інші подібні до наведеного ярлики не можна. До ухвали та оприлюднення обвинувального вироку суду по відношенню до неповнолітнього медіа мають уникати розповсюдження біографічних даних та фото за яким можна ідентифікувати;

- Під час процесу комунікації з дитиною, що має статус підозрюваного у скоєнні правопорушення буде помилкою ставити питання про її членів сім'ї, з метою дізнатись бачення неповнолітнього картини відношення до нього рідних;

- Не є доцільним у висвітленні матеріалу і може бути визнано таким, що порушує гідність неповнолітнього, демонстрація підозрюваного у кайданках чи за ґратами.

- За умови власного бажання неповнолітнього дати коментар, при дотриманні всіх вищезазначених вимог, не можна ставити провокаційні питання задля отримання зізнання «на камеру», нових подробиць правопорушення;

- За умови власного бажання неповнолітнього дати коментар, при дотриманні всіх вищезазначених вимог, а також за умови визнання факту скоєння правопорушення, тема спілкування з дитиною та запланований виклад матеріалу повинні мати на меті порушення соціально-важливих питань з ціллю попередження дитячої злочинності.

Медіа-продукт за участю такої особи, який не матиме на меті підвищення рівня моральності в суспільстві, а буде лише сфокусований на інформації про підозрюваного та його мотиви, може цілком і повністю перетворитись на такий, що порушить права дитини, вимоги етики та моралі;

Будь-яка нова інформація, що була вперше отримана завдяки спілкуванню з дитиною у статусі «підозрюваний», має бути оговорена з представниками правоохоронних органів, щоб не порушувати тайну та хід слідчих дій.

4. Дитина у статусі «свідок»:

- За жодних обставин, так само як стосовно і «дитини-потерпілої», під час створенні медіа-продукту не можна розкривати будь-які біографічні данні дитини-свідка, її фото, відео та адресу місця знаходження особи або інші ідентифікуючі данні. Особливо важливо це у обставинах, коли злочинець – не знайдений, або існує реальна повторна загроза життю дитини;

- Під час спілкування, журналіст повинен надати можливість дитині вільного ходу висловлення думки, що дозволить побачити повну картину очима дитини. За потребою, уточнюючі питання краще ставити після закінчення розповіді, це нівелює шанси дитини «забути» фрагмент історії, перескочивши через нього, під час відповіді на несподіване питання;

- В жодному випадку не можна шукати в словах, що будуть сказані дитиною під час опитування, підтвердження чи спростування теорій, які підтримує чи не підтримує представник ЗМІ, спеціально ставлячи навідні запитання. Якщо журналіст впевнений в своїх поглядах та обставини

правопорушення, він може ненароком вчинити тиск на дитину через бажання знайти потрібні для просування власної думки слів;

- Під час спілкування з неповнолітнім, не є коректним ставити питання оціночного по відношенню до власних дії характеру. (Наприклад: «Як гадаєш, ти би зараз поступив/поступила інакше?», «На твою думку, ти міг/могла якось запобігти цьому?») Такі питання не лише повертають свідка до дня та хвилини правопорушення, але й можуть спричинити відчуття безпорадності, пригніченості на фоні розуміння «помилки» у власних діях;

- За жодних обставин, передусім, якщо дитина-свідок злочину втратила когось з батьків через скоєне правопорушення, журналіст не повинен своїми діями та/або запитаннями створювати тиск на особу, особливо, з метою зробити емоційно насичену фотографію чи відео. Таким чином, створивши занадто високу емоційну напругу навколо дитини, яка у різному віці може проявитись у вигляді її раптового замкнення, істерики чи сліз, представники медіа порушують норми етики, моралі та права.

5. Невербальна комунікація, як спосіб спілкування між журналістом та дитиною. До проявів невербальної комунікації відноситься темп та висота голосу, положення тіла в просторі, вираз обличчя та багато інших малопомітних факторів. Завдяки невербальній комунікації люди дають суспільству майже втричі більше інформації про свої думки, почуття, переживання, аніж через вербальну, і діти не є виключенням. В ході спілкування з малолітнім чи неповнолітнім треба звертати увагу на поведінку дитини на кожному етапі збору інформації для журналістського матеріалу.

На початковому етапі журналісту буде за доцільно спуститись на один рівень зросту з опитуваною особою (присісти навпроти чи поруч, якщо різниця у зрості все ще завелика, скоротити її можна триси нахилившись вперед). Завдяки цьому дитина чи підліток опиниться з журналістом на одній лінії зорового контакту, що допоможе неповнолітній особі сприймати людину напроти себе як рівного, а не як «загрозу». При цьому дистанція повинна бути

не занадто довгою, та не занадто короткою, щоб не втручатись в особистий простір дитини, але й не втрачати контакт. Фронтальне положення тіл одне до одного краще замінити на півоберт, так легше встановити ненав'язливий контакт очей та зменшити можливу напругу. Ноги не повинні бути перехрещені, а руками час від часу можна робити відкриті жестикулювання. Коли дитина, також починає демонструвати включеність в початковий діалог, її жестикуляція і положення тіла стає більш розкутою аніж на початку зустрічі, можна переходити до етапу власне опитування дитини.

На другому етапі під час спілкування, між питаннями, під час відповідей чи під час довільного викладу інформації дитиною журналіст може спостерігати за реакцією неповнолітнього на ті чи інші фрази та етапи подій. Як правило, чим менше дитина, тим яскравіше її реакції. Тим не менш, реакції організму щодо зацікавленості в бесіді, неприязні та незацікавленості до інтерв'юера, відрази чи страху до події – досить легкі в «прочитанні». Зацікавленість демонструється у легкому нахилі голови, стабільному зоровому контакті, дещо поданому вбік журналіста корпусу тіла; неприязнь та незацікавленість навпаки – відхиленням корпусом тіла від представника ЗМІ, майже відсутньому зоровому контакті, також помітна у млявості мовлення. Відраза та страх є легкими у зчитуванні саме за мімікою обличчя: відраза – піджаті губи та насуплене лице, страх – широко відкриті очі, припідняті брови дещо натягнуті губи. Крім того, після такого первинного проявлення останніх із зазначених емоцій, дитина може закритись та почати нервувати, що візуально буде виглядати наступним чином: опущений погляд, загальна скутість, усі рухи руками відбуваються поблизу тулуба. Це буде сигналом про необхідність зміни ходу бесіди з дитиною.

Заключний етап – найпростіший: журналіст дякує за співпрацю та приділений йому час, обличчя при цьому повинно мати вираз привітності з легкою посмішкою, або, якщо ситуація в якій знаходяться журналіст та дитина не передбачає цього, обличчя повинно виражати нейтральність. Голос

журналіста під час всього спілкування з дитиною має бути рівним та неквапливим.

Викладені вище методичні рекомендації можуть надати змогу журналістові та медіа в цілому, допускати в майбутньому менше помилок, через порушення правового законодавства, що забезпечує та охороняє права дитини, а також через порушення етичних та моральних норм суспільства, у питанні висвітлення інформації за участю дитини в ході поліцейських розслідувань.

Отже, можна дійти висновку, що потреба у створенні методичних рекомендацій щодо спілкування журналіста з дитиною в ході поліцейського розслідування була обумовлена результатом контент-аналізу НПА, наявних методичних рекомендацій з теми захисту прав дитини та досвідом українських ЗМІ. Відповідно до експертної думки, що була врахована під час створення власного проєкту, задля захисту психіки дитини необхідно дотримуватись не лише законодавчих документів, але й індивідуально-психологічних, вікових особливостей розвитку дитини. В викладених методичних рекомендаціях, надана інформація розділяється за різними напрямками категорій-статусів дітей з якими журналіст планує взаємодіяти. Крім того, всі написані методологічні рекомендації спрямовуються на захист психоемоційного благополуччя дитини, який залежить у своїй більшості від зовнішніх обставин. А тому, окрім загальних правил та рекомендацій у безпосередньому спілкуванні з визначеними категоріями дітей в ході поліцейських розслідувань, були зазначені обставини та умови для здійсненні комунікаційного акту. Не менш важливою, проте заключною частиною практичного проєкту стало надання рекомендацій, щодо застосування невербальної комунікації в спілкуванні з дитиною.

Висновки до Розділу 3

З огляду на вищевикладене, можна дійти висновків, що актуальністю створення методичних рекомендацій для журналіста, щодо спілкування з дітьми в ході поліцейських розслідувань, стала неповність інформації у вже наявних нормативно-правових документах, представлених методичних рекомендаціях з теми висвітлення дітей та, як висновок, помилок з висвітлення журналістських матеріалів за участю дітей, зафіксованих на телемайданчиках країни та сторінках інтернет-видань.

За експертною думкою, крім безапеляційного дотримання прав дитини та законодавчих правових норм, зрозуміло, що в залежності від віку, статусу, типу обставин, в які потрапила дитина, індивідуально-психологічних особливостей журналісту необхідно змінювати підхід до спілкування з неповнолітніми. Окрім зазначеного, один з експертів акцентував увагу на дотриманні тривалості комунікації в залежності від віку дітей.

З урахуванням усього вищезазначеного було розроблено власний проєкт – створені методичні рекомендації щодо спілкування журналіста з дітьми в ході поліцейських розслідувань. Рекомендації містять в собі 3 розділи:

1. загальні положення;
2. умови та обставини для комунікації з дитиною;
3. спілкування представника медіа з дитиною під час поліцейського розслідування.

Останній з яких включає в себе 5 пунктів:

- загальна категорія;
- дитина в статусі «потерпілого»;
- дитина у статусі «підозрюваного»;
- дитина у статусі «свідок»;
- невербальна комунікація, як спосіб спілкування між журналістом та дитиною.

Зміст методичних рекомендацій має практичний досвід для представників медіа в процесі комунікації з дитиною, що стала учасником поліцейського розслідування, оскільки поєднує в собі не лише правові аспекти та етичні і моральні норми, а ще й враховує психологічні і фізіологічні особливості дітей.

Через проведення на території України активних бойових дій, системою Національної поліції України щоденно фіксуються злочини, свідками чи жертвами яких стають діти. Відтак створений проєкт у недалекому майбутньому може почати користуватись попитом, бо країна з завидною регулярністю в етері телеканалів чи на сторінках інтернет-видань отримує інформацію про поранених та вбитих дітей та/або їх батьків.

ВИСНОВОК

Узагальнюючи все вищезазначене можна дійти наступних висновків:

1. Проведене вивчення та характеристика нормативних засад щодо дотримання прав дитини та врегулювання процесу висвітлення інформації за її участю, дало змогу отримати розуміння, що нормативні аспекти, яких має дотримуватись представник медіа, є сформульованими в низці правових документів України та світу. За останні роки, проблематика подання образу дитини в роботі журналіста, вийшла на перший план, оскільки психіка дитини підвладна більшому впливу стресових подій, аніж у дорослих, представнику ЗМІ необхідно знайти баланс між демонстрацією напрацьованого матеріалу і благополуччям дитини;

2. Проаналізувавши специфіку взаємодії українського журналіста та дитини, стало зрозуміло наступне: робота вітчизняних медіахолдингів не наближена до ідеальної. Не дивлячись на статті, що заліплені в законодавстві та на журналістський етичний кодекс, ЗМІ припускаються грубих помилок стосовно фізичної безпеки, а також психологічного здоров'я дитини. Мотив українських редакторів під час створення телешоу – видати цікаву картинку для глядача. Нажаль, через більш яскраву реакцію зацікавленості глядачів в сюжетах за участю дитиною, медіа проявило недосконалість своєї системи, порушивши ряд етичних норм. Крім того, через підвищення рівню порушення правил створення контенту з неповнолітніми, були написані загальні рекомендації щодо отримання інтерв'ю у дітей. В цьому переліку зазначались правила, що містять аспекти правового та етичного врегулювання.

3. Дослідження особливостей роботи журналістів інших країн з дитиною продемонструвало, що єдиної ідеальної правового регулювання чи універсального етичного кодексу на всі випадки життя – не існує. Тож деякі з категорій, які можуть бути висвітлені стосовно дітей, мають бути окремо охарактеризовані або у етичних кодексах, або в рекомендаційний документах.

Це дозволить нівелювати певний перелік спірних питань та висвітлити темні плями окремих зон діяльності медіа, а саме врегулювання висвітлення специфічних тем за участю неповнолітніх.

4. Виконання четвертого завдання, що стосувалось процесу з'ясування системи морально-етичних цінностей під час подання теми дитини в поліцейських розслідуваннях, було охарактеризовано наступними результатами. Ціннісна складова, з якої складається будь-яка людина, починає своє формування з дитинства. Джерелами продовж життя стають не лише батьки, а ще й оточуючий плинний соціум, надбання історичного характеру, пізнавальна діяльність особи. Саме завдяки певному набору морально-етичних характеристик, що частіше за усе співпадають з ціннісними орієнтирами оточуючого суспільства, можна отримати масові емоційні реакції на якісь резонансні події. Така реакція суспільства прямо говорить про порушення моральних цінностей, які закріпились устоями спільноти країни, особливо гострою виявляється реакція загалом на дитину-учасника правопорушення. Це обумовлює потребу журналіста в пошуку золотої середини швидкого та якісного висвітлення резонансної теми та дотриманням норм етики.

5. Вивчаючи досвід подачі представниками медіа тематики за участю дітей в поліцейських розслідуваннях, легко дійти висновку, що охарактеризувати набуту специфіку позитивно можна далеко не завжди. Але питання, щодо налагодження шляхів комунікації та отримання зворотного зв'язку є загалом врегульованим. Не дивлячись на це, аналіз подій за участю дітей, що не так давно сталися на Харківщині, надає змогу зробити невтішні висновки, майже половина з онлайн-видань порушила морально-етичні норми під час викладу новин. З огляду на це, неповнолітній, що потрапляє у ситуацію, де стає учасником правопорушення та отримує підвищений рівень стресового навантаження на нервову систему на додачу до процесуального статусу, потребує правильного поводження з ним представників медіавидань. А тому

питання розробки специфічних методичних рекомендацій стає необхідністю задля уникнення помилок в діяльності журналіста.

6. Для виконання завдання з розробки практичних рекомендацій для журналістів щодо їх взаємодії з дитиною в ході поліцейських розслідувань був використаний метод експертних оцінок. Завдяки йому, вдалось дійти певних висновків щодо психоемоційних особливостей неповнолітніх, які обов'язково мають бути враховані при складанні методичних рекомендацій. Крім того, журналісти в питанні опитування дитини потрібно проявити гнучкість, бо за специфічних обставин, в які потрапляє дитина, її поведінкові реакції можуть бути нетиповими і тому вимагати індивідуального підходу.

Метою практичного проєкту стало створення детально відпрацьованого документу для полегшення спілкування між журналістами та дітьми, які набули процесуального статусу в поліцейських розслідуваннях, та уникнення представниками медіа помилок.

Актуальність обумовлена відсутністю вузьконаправлених рекомендацій з цього напрямлення роботи. Однак, для створення якісних рекомендацій в роботі в основу, окрім експертної думки, були покладені проаналізовані раніше джерела інформації.

Методичні рекомендації щодо спілкування журналіста з дітьми в ході поліцейських розслідувань вмістили у себе 3 розділи та 5 пунктів. Особливістю створених рекомендацій стало:

- Поглиблене розкриття вже згаданих у роботах інших загальних норм спілкування та висвітлення матеріалів за участю дітей;
- Розширений перелік умов та обставин для якісної і безпечної комунікації між журналістом не повнолітнім;
- Надання не тільки загальних настанов для спілкування з дітьми, що отримали статус «потерпілого», «підозрюваного» та «свідка», а й низку персональних рекомендацій окремо до кожної категорії;

- Були також надані рекомендації щодо застосування та сприйняття журналістом сигналів невербальної комунікації під час проведення опитування особи, для встановлення швидшого контакту та утворення сприятливої для бесіди атмосфери.

Змістовність рекомендацій матиме у майбутньому прикладне значення для представників засобів масової інформації, які будуть висвітлювати тематику за участю дітей під час поліцейських розслідувань. Це обумовлено тим, що в них об'єднуються правові аспекти роботи журналіста, вже набутий різний за специфікою досвід медіахолдінгів, морально-етичні норми, які закріплені в Етичному статуті журналіста та є спільними в суспільстві країни та психофізіологічні особливості дітей.

З врахуванням геополітичних обставин, в яких перебуває наша країна, щоденну загибель дорослих та дітей, загальну моральнозумовлену складність перебігу життя народу, Національною поліцією України систематично фіксуються злочини та проводиться їх розслідування. З огляду обставин, що склались, діти, нажаль, все частіше стають жертвами чи свідками правопорушень, а тому розроблені методичні рекомендації у вже найближчі часи з високою вірогідністю можуть почати користуватись попитом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс етики українського журналіста // Комісія з журналістської етики. [Електронний ресурс] Сайт. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/> (дата звернення 03.09.2022)
2. Конституція України: станом на 01 січня 2020 р. / Верхов. Рада України. Офіц. вид. Київ : 2020.
3. Декларація прав дитини: станом на 20 листопада 1959 р. / Генеральна асамблея ООН, резолюція 1386 (XIV) [Електронний ресурс] сайт. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/childdec.shtml (дата звернення 05.09.2022)
4. Конвенція про права дитини: станом на 20 листопада 2014 р. / Генеральна асамблея ООН; Ратифікована пост. Верхов. Ради України № 789-ХІІ від 27.02.1991, Офіц. вид. Київ : 2014.
5. Гаро Г., Бабішена М. «Чому Декларація прав дитини з'явилася лише в середині 20-го століття? Чи мали діти окремі права до цього?» 10.06.2022, [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/chomu-deklaratsiya-prav-dytyny-z-yavylasya-lyshe-v-seredyni-20-go-stolittya-chy-maly-dity-okremi-prava-do-tsogo/> (дата звернення 19.09.2022)
6. Про охорону дитинства: Закон України: станом на 08 червня 2022 р. / Верхов. Рада України. Офіц. вид. Київ : 2022.
7. Рекомендації щодо норм і принципів висвітлення засобами масової інформації питань, які стосуються дітей; Рішення № 6 від 26 жовтня 2011 р. [Електронний ресурс] // Національна експертна комісія з захисту суспільної моралі; сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr_06623-11#Text (дата звернення 01.11.2022)
8. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України: станом на 12 червня 2022 р. / Верхов. Рада України. Офіц. вид. Київ : 2022.

9. Про інформацію: Закон України: станом на 20 листопада 2022 р. / Верхов. Рада України. Офіц. вид. Київ : 2022.
10. Про телебачення і радіомовлення: Закон України: станом на 19 листопада 2022 р. / Верхов. Рада України. Офіц. вид. Київ : 2022.
11. Загальна декларація з прав людини: станом на 10 грудня 1948 р. // Генеральна асамблея ООН, неоф. перекл. [Електронний ресурс] сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 03.10.2022)
12. Декларація принципів поведінки журналіста Міжнародної Федерації / Всесвітній Конгрес Міжнародної Федерації журналістів 1954, [Електронний ресурс] сайт. URL: <http://um.co.ua/6/6-2/6-28663.html> (дата звернення 03.10.2022)
13. Зілгалов В. Журналісти ухвалили в Гамбурзі «Європейську хартію свободи преси» [Електронний ресурс] // Радіо свобода. 2009. сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1740062.html> (дата звернення 03.11.2022)
14. Методичні рекомендації з питань дотримання прав дитини засобами масової інформації, ухвалені Комітетом з питань свободи слова та інформаційної політики // Діти в медіа: як висвітлювати й дотримуватися правил : Спеціальний звіт / ГО «Телекритика» ; за заг. ред. Н. Лигачової, Д. Дуцик. – К., 2016.
15. Дзьомба Н. Проблеми журналістської моралі щодо прав дитини // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Журналістські науки. - 2018. - № 896
16. Телекомпанія «Орбіта» випуск 15 - 1995 рік, [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=IhBwdfnt0ro> (дата звернення 16.12.2022)
17. Телекомпанія «Орбіта» випуск 20 - 1996 рік, [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Os8AnTDSQf4> (дата звернення 16.12.2022)
18. Рішення № 12 щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі «СТБ» («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата»,

- «МастерШеф»), «Незалежна медійна рада» Київ – 2017; [Електронний ресурс] сайт. URL: https://mediarada.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/17-01-IMC_STB_Shows-1.pdf (дата звернення 16.12.2022)
19. Рішення № 23 щодо змісту розважальних передач та їх анонсів на телеканалі «СТБ» («Один за всіх», «Битва екстрасенсів», «Хата на тата», «МастерШеф»), «Незалежна медійна рада» Київ – 2016; [Електронний ресурс] сайт. URL: https://mediarada.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/22-12_IMC_STB_Shows.pdf (дата звернення 16.10.2022)
20. Винтерхофф-Шпрук Петер. Медиапсихология. Основные принципы. / Пер. с нім. — Х., 2007
21. Серов І. Очеретяна Т. Вбивство і зґвалтування 6-річної дівчинки під Харковом. Підозрюваний – 13-річний хлопчик [Електронний ресурс] // Сьогодні. Україна 24. 2021 URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/ubiystvo-i-iznasilovanie-6-letney-devochki-pod-harkovom-podozrevaemu-13-letniy-malchik-1566157.html> (дата звернення 05.11.2022)
22. Інфографіка «Діти в українських онлайн-медіа»: Інститут масової інформації – 2020; [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://imi.org.ua/infographics/dity-v-ukrayinskyh-onlajn-media-i36952> (дата звернення 17.10.2022)
23. Принципи публіцистики; Німецька рада з печаті, об'єднання преси, 1993 р; [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://lib.sale/jurnalistika-knigi/printsipyi-publitsistiki-kodeks-pechati-98059.html> (дата звернення 17.10.2022)
24. Кодекс практики, Британська комісія по скаргам на пресу/Великобританія, 1997 рік; [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://lib.sale/jurnalistika-knigi/kodeks-praktiki-velikobritaniya-ratifitsirovan-98058.html> (дата звернення 25.10.2022)
25. Приступенко Т.О. Теорія журналістики: етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації : навч. посіб. – Київ : Знання – 2011

26. Бондаренко І.С. ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА навчально-методичний посібник / Запоріжжя : Запорізький національний університет – 2021
27. Charte d'éthique professionnelle des journalistes/ Syndicat national des journalistes – 2011 р. ; [Електронний ресурс] сайт. URL: <http://www.snj.fr/sites/default/files/documents/Charte2011-SNJ.pdf> (дата звернення 02.01.2023)
28. Фурман А.А. Морально-етичні цінності в суспільному вимірі 2010 № 1
29. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005
30. Аболіна Т. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. — Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002
31. Вард Л. Етичні цінності: характеристики та приклади –2021 р., дата оновлення 2023 р. ; [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/valores-eticos-4057> (дата звернення 17.01.2023)
32. Маккіні Л. Моральні цінності: характеристика, навчання та приклади – 2021 р., дата оновлення 2023 р. ; [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/valores-morales-10606> (дата звернення 17.01.2023)
33. Munro, A. "shooting of Trayvon Martin." Encyclopedia Britannica, 2023 - р. ; [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://www.britannica.com/event/shooting-of-Trayvon-Martin> (дата звернення 17.01.2023)
34. Що українці вважають головними життєвими цінностями (опитування) // УНІАН 2009 р. ; [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://www.unian.ua/politics/301516-scho-ukrajintsi-vvajayut-golovnimi-jittevimi-tsinnostyami-opituvannya.html> (дата звернення 24.12.2022)
35. Станіславенко Л.А. Соціальні та економічні цінності українського суспільства // Політичне життя. 2021. № 1. С. 103-111

36. Стасевська О.А. Система цінностей як основа буття сучасного українського суспільства // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» 2014. № 1. С.62-76
37. 15 моральних цінностей для дітей 2020 [Електронний ресурс] сайт. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/4352-15-moralnykh-tsinnostei-dlia-ditei> (дата звернення 14.12.2022)
38. Методичні рекомендації з питань дотримання прав дитини засобами масової інформації / Павленком Ю.О. Черваковою О.В. ГО «Телекритика» // 2015 р. протокол № 35
39. Іванов В. Основні теорії масової комунікації і журналістики: Навчальний посібник / За науковою редакцією В. В. Різуна — К.: Центр Вільної Преси, 2010.
40. Найдьонова Л. Як захистити дитину в медіапросторі: психологічний аспект [Електронний ресурс] // ГО «Детектор Медія». 2016 URL: <https://ms.detector.media/media-i-diti/post/15584/2016-01-12-yak-zakhystyty-dytnu-v-mediaprostori-psykhologichnyu-aspekt/> (дата звернення 28.12.2022)
41. Тягнирядно Л. Делікатно, з повагою. Як висвітлювати проблеми дітей [Електронний ресурс] // ГО «Детектор Медія». 2021 URL: <https://cs.detector.media/community/texts/184353/2021-06-01-delikatno-z-povagoyu-yak-vysvitlyuvaty-problemy-ditey/> (дата звернення 28.12.2022)
42. Jempson Mike. Shocking Images – Taking Pictures of Children [Електронний ресурс] // «MediaWise» 2002. URL: <http://www.mediawise.org.uk/wp-content/uploads/2011/03/Shocking-Images.pdf> (дата звернення 29.12.2022)
43. Jempson Mike. Slander, sentimentality or silence? [Електронний ресурс] // MediaWise. childRIGHT. 2005. № 221 URL: <http://www.mediawise.org.uk/wp-content/uploads/2011/03/Slander-sentimentality-or-silence.pdf> (дата звернення 29.12.2022)
44. Андрійчук М.Т. Андрійчук Т.С. Взаємодія мас-медіа та органів державної влади: навч. посіб. – Київ : КПП ім. І.Сікорського– 2018

45. Куліченко І. Смертельное ДТП в Харькове на Одесской: все подробности об аварии с участием Николая Харьковского [Электронний ресурс] // Харьковские Известия. 2021. URL: <https://izvestia.kharkov.ua/proisshestvija/smertelnoe-dtp-v-harkove-na-odesskoj-vse-podrobnosti-ob-avarii-s-uchastiem-nikolaja-harkovskogo-video/> (дата звернення 05.11.2022)
46. Костенко Т. Год после смертельного ДТП с INFINITI: адвокат рассказал, где сейчас Коля Харьковский [Электронний ресурс] // vgorode. 2022. URL: <https://kh.vgorode.ua/news/sobytyia/a1223443-hod-posle-smertelnoho-dtp-s-infiniti-advokat-rasskazal-hde-sejchas-kolja-kharkovskij> (дата звернення 05.11.2022)
47. Виновника смертельного ДТП Николая Харьковского будут судить не в Харькове [Электронний ресурс] // Kharkiv today. 2022. URL: <https://2day.kh.ua/ru/kharkow/vinovnika-smertelnogo-dtp-nikolaya-kharkovskogo-budut-sudit-ne-v-kharkove> (дата звернення 05.11.2022)
48. Бойко М. Вбивство 6-річної дівчинки під Харковом: суд визнав винним 13-річного хлопця та оголосив вирок [Электронний ресурс] // ТСН. 2021. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/vbivstvo-6-richnoyi-divchinki-pid-harkovom-sud-viznav-vinnim-13-richnogo-hlopca-ta-ogolosiv-virok-1923544.html> (дата звернення 05.11.2022)
49. Тупченко М. Під Харковом 13-річний підліток жорстоко вбив 6-річну дівчинку [Электронний ресурс] // Главред. 2021. URL: <https://glavred.net/ukraine/pod-harkovom-13-letniy-podrostok-zhestoko-ubil-6-letnyuyu-devochku-10324172.html-devochku-10324172.html> (дата звернення 05.11.2022)
50. Вашека Т.В., Гічан І.С. Психологія спілкування: Навч.-метод. комплекс. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2006.
51. Рекомендації щодо роботи журналістів з соціально вразливими групами. [Электронний ресурс] // Видання перше. сайт URL: <https://sos-ukraine.org/wp->

content/uploads/2022/05/rekomendacii_dla_zhurnalistiv_dity_v_media.pdf (дата звернення 03.01.2023)

52. Теодорська Л.І. Висвітлення проблемних питань стосовно дітей у ЗМІ: етичні та правові норми // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна: Харків, 2019. № 16. Серія «Соціальні комунікації»